15. ਡਾ. ਵਨੀਤਾ

ਡਾ. ਵਨੀਤਾ ਸਮਕਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਵਿੱਚ ਬਤੌਰ ਕਵਿੱਤਰੀ ਤੇ ਕਾਵਿ-ਆਲੋਚਕ ਵਜੋਂ ਜਾਣੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਡਾ. ਵਨੀਤਾ ਖੁੱਲੀ ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਰਚਨਾਕਾਰ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿੱਜ-ਮੂਲਕ ਭਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਨਾਰੀ ਅਸਤਿੱਤਵ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਪਹਿਲੂਆਂ ਨੂੰ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਪਛਾਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਡਾ. ਵਨੀਤਾ ਦਾ ਜਨਮ 7 ਅਕਤੂਬਰ 1954 ਨੂੰ ਮਾਤਾ ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਦੀ ਕੁੱਖੋਂ, ਪਿਤਾ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ। ਉਸ ਨੇ ਪੀ-ਐੱਚ.ਡੀ. ਪੱਧਰ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ। ਉਸ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਜਗਤ ਨੂੰ 'ਸੁਪਨਿਆਂ ਦੀ ਪਗਡੰਡੀ', 'ਹਰੀਆਂ ਛਾਵਾਂ ਦੀ ਕਬਰ', 'ਬੋਲ ਅਲਾਪ', 'ਮੰਦਰ ਸਪਤਕ', 'ਖਰਜ ਨਾਦ', 'ਸਹਿਜ ਚੁੱਪ' ਆਦਿ ਕਾਵਿ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਭੇਟ ਕੀਤੇ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਮੈਗਜ਼ੀਨ, ਰਸਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਛਪ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਉਸ ਦੀ ਕਾਵਿ ਸਿਰਜਨਾ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਸਾਹਿਤ ਅਕਾਦਮੀ ਵੱਲੋਂ 2010 ਵਿੱਚ 'ਕਾਲ ਪਹਿਰ ਤੇ ਘੜੀਆਂ' 'ਤੇ ਪੁਰਸਕ੍ਰਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਉਸ ਦੀ ਕਾਵਿ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚੋ ਬੌਧਿਕ ਸ਼ੈਲੀ ਨੂੰ ਵੀ ਪਛਾਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਨਿ:ਸ਼ਬਦ

ਜਦੋਂ ਬੰਦਾ ਆਕੜੇ

ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲਉ

ਜਦੋਂ ਸ਼ਬਦਾਂ 'ਚੋਂ ਹੈਂਕੜ ਦੀ

ਬੋਅ ਆਉਣ ਲੱਗੇ

ਸਮਝ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲਉ

ਜਦੋਂ ਸਮਝ ਤੇ ਸ਼ਬਦ

ਨਫ਼ਰਤ ਦੀ ਸੜਿਹਾਂਦ ਛੱਡਣ

ਤਾਂ ਚੁੱਪ ਹੋ ਜਾਉ

ਅਰਦਾਸ ਕਰੋ

ਨਿ:ਸ਼ਬਦ ਬਣੋ

(ਹੈਂਕੜ– ਘੁਮੰਡ, ਸੜਿਹਾਂਦ– ਬਦਬੂ)

ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਦਾਸ ਹੋਣਾ

ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਦਾਸ ਹੋਣਾ

ਗੌਤਮ ਉਦਾਸ ਨਾ ਹੁੰਦਾ

ਤਾਂ ਬੁੱਧ ਚੇਤੰਨਯ ਹੋ

ਨਿਰਵਾਣ ਨਾ ਪਾਂਦਾ

ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਦਾਸ ਹੋਣਾ

ਨਾਨਕ ਉਦਾਸ ਨਾ ਹੁੰਦਾ

ਤਾਂ ਚਾਰ ਉਦਾਸੀਆਂ ਨਾ ਧਾਰਦਾ

ਚਾਰ ਉਦਾਸੀਆਂ ਨਾ ਧਾਰਦਾ ਤਾਂ
ਸ਼ਬਦ ਦੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ
ਬਾਣੀਆਂ ਨਾ ਉਚਾਰਦਾ

ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਦਾਸ ਹੋਣਾ
ਪਰ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋਣਾ ਹਰਗਿਜ਼ ਨਹੀਂ
ਨਿਰਾਸ਼ਾ-ਫ਼ਾਂਸੀ ਦੇ ਤਖਤੇ 'ਤੇ
ਲਟਕਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ
ਕਬੂਲੀ ਮੌਤ ਹੈ
ਨਿਰਾਸ਼ਾ-ਮੌਤ ਦਾ ਸਾਗਰ ਕਾਲਾ
ਨਿਰਾਸ਼ਾ-ਉਹ ਮੁਰਦਾ ਬੀਜ਼ ਹੈ
ਜਿਥੋਂ ਮੁੜ ਪੁੰਗਰਨ ਦੀ ਆਸ ਨਹੀਂ

ਆਸ ਦੇ ਬੀਜ
ਉਦਾਸੀ ਤੋਂ ਤਾਂ ਪੁੰਗਰ ਆਉਣਗੇ
ਪਰ ਨਿਰਾਸ਼ਾ 'ਚੋਂ ਹਰਗਿਜ਼ ਨਹੀਂ
ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੇ!
ਨਾ ਹੋਵੀ ਨਿਰਾਸ਼
ਪਰ ਹਰ ਵਰ੍ਹੇ ਰਹੀਂ ਜ਼ਰੂਰ ਉਦਾਸ
ਪਿਛਲਿਆਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖ
ਸੋਚੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ 'ਚ
ਹੱਕ ਸੱਚ ਇਮਾਨ ਕਿੰਨੇ
ਸੱਟੇ ਦੇ ਭਾਅ ਚੜ੍ਹੇ ਤੇ ਡਿੱਗੇ

ਸਾਜਿਸ਼ ਦੀ ਜੱਫ਼ੀ ਨੇ

ਕਿੰਨਿਆਂ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੇ ਘਾਟ ਉਤਾਰਿਆ

ਮੌਤ ਕਿੰਨੀ ਸਸਤੀ ਹੋਈ

ਮਾਸੂਮੀਅਤ ਇਖ਼ਲਾਕ

ਆਬਰੂ ਤੇ ਜ਼ਮੀਰ

ਕਿਉਂ ਇੰਨੇ ਨੇਸਤੋ ਨਾਬੂਦ ਹੁੰਦੇ ਜਾ ਰਹੇ

ਸੋਚੀਂ ਜ਼ਰਾ ਮੇਰੀ ਜਾਨ!

ਨਿਰਾਸ਼ ਨਾ ਹੋਵੀਂ

ਪਰ ਹੋਵੀਂ ਉਦਾਸ ਜ਼ਰੂਰ

ਸ਼ਾਇਦ

ਉਦਾਸੀ ਆਪਣੀ ਕੁੱਖੋਂ

ਜੰਮ ਦਏ ਕੋਈ ਨੂਰ

(ਚੇਤੰਨਯ- ਗਿਆਨਵਾਨ, ਨਿਰਵਾਣ-ਮੁਕਤੀ, ਆਬਰੂ- ਇੱਜ਼ਤ,ਪੱਤ। ਜ਼ਮੀਰ- ਆਤਮਾ, ਕੋਹਰਾ- ਬਰਫ਼ ਪੈਣਾ)

ਬੀਤੇ ਵਰ੍ਹੇ ਦੇ ਕੈਲੰਡਰ 'ਚ ਟੰਗੇ ਦਿਨ

ਆਉਂਦੇ ਵਰ੍ਹਿਆਂ 'ਚ ਬੀਤੇ ਵਰ੍ਹੇ

ਇੰਞ ਵੀ ਯਾਦ ਆਉਂਦੇ ਨੇ

ਬੜਾ ਯਾਦਾਂ ਥੀਂ ਸਤਾਉਂਦੇ ਨੇ

ਜਿਵੇਂ ਬਾਰਸ਼ ਦੀਆਂ ਛਿੱਟਾਂ ਧੂੜ ਮਿੱਟੀ 'ਚ ਪੁੜਦਿਆਂ

ਮਨ ਵਿੱਚ ਕਈ ਬਿੰਬ ਉੱਤਰ ਆਉਂਦੇ ਨੇ

ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਯਾਦ ਨਾਨੀ

ਜੋ ਪਿੱਠ 'ਤੇ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਨੂੰ

ਧੀ ਆਪਣੀ ਨੂੰ ਢੋਂਦੀ

ਪਾਰ ਕਰਾਉਂਦੀ ਸੀ ਗੰਗਾ

ਇਸ ਪਾਰ ਤੋਂ, ਉਸ ਪਾਰ

ਬੀਤੇ ਵਰ੍ਹਿਆਂ 'ਚ ਪਰਲੋਕ ਗਏ

ਪੁਰਖੇ ਇੰਞ ਵੀ ਯਾਦ ਆਉਂਦੇ ਨੇ

ਅੱਖ ਝਪਕਦਿਆਂ ਹੀ

ਭਵਿੱਖ ਭੂਤ ਬਣਨ ਲੱਗਦਾ ਏ

ਤੇ ਭੂਤ 'ਚੋਂ ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਦੀਵੇ

ਜਗਮਗਾਉਂਦੇ ਨੇ

ਆਉਂਦੇ ਵਰ੍ਹਿਆਂ 'ਚ ਬੀਤੇ

ਇੰਞ ਵੀ ਯਾਦ ਆਉਂਦੇ ਨੇ

ਵਰਤਮਾਨ ਦੇ ਮੋਏ ਹੌਂਸਲੇ

ਕੋਹਰੇ ਭਰੇ ਦਿਨ ਤੇ ਰਾਤਾਂ 'ਚ

ਪੁਰਖੇ ਜੁਗਨੂੰ ਬਣ ਟਿਮਟਿਮਾਉਂਦੇ ਨੇ

ਦੀਵੇ ਬਣ ਰਾਹ ਰੁਸ਼ਨਾਉਂਦੇ ਨੇ

ਆਉਂਦੇ ਵਰ੍ਹਿਆਂ 'ਚ ਬੀਤੇ

ਇੰਞ ਵੀ ਯਾਦ ਆਉਂਦੇ ਨੇ

ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

1. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਕਾਵਿ ਬੰਦਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਗ ਸਹਿਤ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ।

(ੳ) ਨਿਰਾਸ਼ ਨਾ ਹੋਵੀਂ
ਪਰ ਹੋਵੀਂ ਉਦਾਸ ਜ਼ਰੂਰ
ਸ਼ਾਇਦ
ਉਦਾਸੀ ਆਪਣੀ ਕੁੱਖੋਂ
ਜੰਮ ਦਏ ਕੋਈ ਨੂਰ

(ਅ) ਆਉਂਦੇ ਵਰ੍ਹਿਆਂ 'ਚ ਬੀਤੇ ਵਰ੍ਹੇ
ਇੰਞ ਵੀ ਯਾਦ ਆਉਂਦੇ ਨੇ
ਬੜਾ ਯਾਦਾਂ ਥੀਂ ਸਤਾਉਂਦੇ ਨੇ
ਜਿਵੇਂ ਬਾਰਸ਼ ਦੀਆਂ ਛਿੱਟਾਂ ਧੂੜ ਮਿੱਟੀ 'ਚ ਪੁੜਦਿਆਂ
ਮਨ ਵਿੱਚ ਕਈ ਬਿੰਬ ਉੱਤਰ ਆਉਂਦੇ ਨੇ

2. 'ਨਿ:ਸ਼ਬਦ' ਕਵਿਤਾ ਕਿਹੜੇ ਭਾਵਾਂ ਦਾ ਸੰਚਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ?

3. ਉਦਾਸੀ ਤੇ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਕੀ ਫ਼ਰਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ? 'ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਦਾਸ ਹੋਣਾ' ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਪਰਖ ਕਰੋ।

4. 'ਬੀਤੇ ਵਰ੍ਹੇ ਦੇ ਕੈਲੰਡਰ 'ਚ ਟੰਗੇ ਦਿਨ' ਕਵਿਤਾ ਵਿੱਚ ਕਵਿੱਤਰੀ ਬੀਤ ਚੁੱਕੇ ਵਰ੍ਹੇ ਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਯਾਦ ਕਰਦੀ ਹੈ ? ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰੋ।

5. 'ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਦਾਸ ਹੋਣਾ' ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਸਾਰ ਲਿਖੋ।